

КОПИЛОВ С.А. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ В ІСТОРИЧНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА XVII – ПОЧАТОК XX СТ.).- КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ: ОНОМ, 2005.- 464 С.

Розвиток досліджень з історії зарубіжних країн в Україні поки що не досяг належного рівня. Не створено інституції, подібної до Інституту історії України Національної академії наук, яка б виступала як організатор та координатор вивчення всесвітньої історії, не видається загальноукраїнський часопис відповідного профілю.

В сучасний період, коли відбувається процес становлення цієї галузі історичної науки, існує необхідність в створенні праць про витoki, провідні тенденції та закономірності розвитку вивчення проблем всесвітньої історії в Україні, про внесок вітчизняних дослідників та науковців у збагачення історичних знань з цієї тематики. Саме ця обставина зумовлює актуальність теми рецензованої монографії, в якій з'ясовуються закономірності зародження й розвитку історичної думки в Україні у дослідженні минулого слов'янських народів, переважно їх західної та південної гілок.

С. Копиловим здійснено копітку роботу по виокремленню та аналізу уявлень та знань з історії слов'ян, що містяться в літописах та працях українських авторів останньої третини XVII – XVIII ст. В монографії показано процес еволюції їх поглядів від біблійної схеми походження та розселення слов'янських народів до спроб висвітлення історії слов'ян на основі привнесених із Західної Європи модерних наукових концепцій історіографічних прийомів і методів. Також вказано на зміну тематики праць цього періоду, зокрема перехід від викладу подій хрещення слов'ян, місії святих Кирила і Мефодія і, в зв'язку з цим, уявлень про давню історію слов'ян, до проблеми місця України та українського народу серед інших народів, що спричинило докладне вивчення історії Польщі, в контексті польської експансії в Україні. Дослідник стверджує, що Ф. Сафонович першим висвітлив найголовніші події історії Польщі від найдавніших часів до початку 70-х рр. XVII ст. та докладно аналізує сегменти, присвячені польській історії, в літописах Самовидця, Г. Грабянки, С. Величка, Я. Лизогуба, в працях С. Лукомського, П. Симоновського, в „Історії Русів” та інших. Вказано на створення О. Рігельманом, Я. Марковичем власних концепцій походження та розселення слов'ян, розширення О. Рігельманом тематики слов'янознавчих досліджень.

Надзвичайно високо автор монографії оцінює наукову діяльність М. Бантиш-Каменського, завдяки працям якого було здійснено „прорив у дослідженні проблем історії Польщі, польсько-українських і польсько-російських відносин”, відбулося остаточне виокремлення польської історії з кола історії України та Росії. Дослідник вважає М. Бантиш-Каменського першим українським полоністом.

В рецензованій монографії докладно характеризується процес становлення та розвитку історико-славистичних студій в Україні, що тривав впродовж XIX – початку XX ст., виділено його три етапи: 1. формування основних напрямків досліджень минулого слов'янських народів в історіографії епохи національного відродження (I половина XIX ст.); 2. поява нових тенденцій у дослідженні проблематики слов'янської історії (60 – 90-ті рр. XIX ст.); 3. надбання й проблеми розвитку історичної славистики у перші десятиріччя XX ст.

Автором визначено чинники, що впливали на вивчення історії південних та західних слов'ян в цей час. Науковому інтересу до цієї проблематики сприяли контакти представників українського суспільства з слов'янським населенням Балкан, подорожі до слов'янських країн з науковою метою, під час яких опрацьовувалися історичні джерела в архівах та бібліотеках, збирання російським урядом на початку XIX ст. інформації про слов'янські народи, які знаходилися в складі Оттоманської імперії. Значний вплив мало також запровадження викладання слов'янознавчих дисциплін в університетах, політичні події в слов'янських країнах, ліберальні перетворення в Росії в 60-х рр. XIX ст. тощо.

Негативну роль у розвитку історичної славистики в Україні на початку XX ст. відіграли міжнародні політичні кризи, Балканські та Перша світова війна, що унеможливило доступ до архівів та бібліотек за межами Російської імперії, а також зміна поколінь дослідників, яка припала на цей час.

У монографії зазначається, що центрами дослідження проблем слов'янознавства в Україні були Харків, Київ, Одеса, Львів, де осередками відповідних студій були університети, Київська духовна академія, яка постала із реформованої Києво-Могилянської академії, Київська археографічна

комісія. Також вивченням минулого південних та західних слов'ян займалися науковці Історико-філологічного інституту князя Безбородька у Ніжині.

С. Копилов зробив висновок, що становлення історії славістики як самостійного наукового напрямку в Україні відбулося в останній третині XIX ст. Автор аналізує методологічні засади праць славістів України, вказує на вплив ідей просвітництва, історіософії романтизму, позитивізму, поглядів слов'янофілів та панславістів на розвиток історичної думки. С. Копилов вважає, що, починаючи з 60-х рр. XIX ст., вивчення минулого слов'янських народів українськими вченими ґрунтувалося на основі трьох концепцій: слов'янофільської, народницької, позитивістської, визначає їх характерні риси.

Головне місце в рецензованій монографії займає аналіз творчого доробку видатних істориків України в галузі слов'янознавства. Так, охарактеризовано праці з болгаристики Ю. Венеліна, М. Мурзакевича, М. Дрінова, М. Попруженка, К. Радченка, П. Заболотського, Г. Ільїнського, О. Лук'яненка, науковий спадок з історичного минулого Сербії та Хорватії Ф. Леонтовича, І. Малишевського, В. Качановського. Автор показує внесок у полоністику М. Любовича, П. Владимірова, І. Кульжицького, М. Максимейка, М. Ясинського, М. Стельмашенка, К. Воблого, у дослідження історії поморських слов'ян Ф. Фортинського, О. Котляревського. С. Копилов вказує на значення наукового спадку П. Лаврівського, А. Ясинського, В. Надлера, О. Вертеловського, О. Кочубинського для вивчення історії Чехії.

У монографії докладно простежено діяльність видатних вчених М. Іванишева, Ф. Успенського, Т. Флоринського, М. Владимірського-Буданова, наукові інтереси яких охоплювали історію багатьох слов'янських народів.

Не залишено поза увагою праці з проблем етногенезу слов'ян, історії церкви та релігійної думки у слов'янських народів, зокрема про місію святих Кирила та Мефодія, що належать єпископу Інокентію (Борисову), М. Надеждіну, І. Срезневському, П. Лаврівському, В. Більбасову, О. Воронову, В. Григоровичу, Ф. Титову.

Автор також проаналізував той сегмент творчої спадщини вчених-істориків, де проблеми історії слов'ян розглядаються у контексті історії України. Це праці Д. Бантиш-Каменського, О. Кочубинського, М. Сперанського, А. Скальковського про зародження зв'язків українського народу з слов'янськими народами, утворення болгарських та сербських колоній в Україні.

С. Копилов виокремлює польську проблематику в науковому доробку М. Максимовича, М. Костомарова, Д. Зубрицького, В. Антоновича, О. Левицького, М. Драгоманова, П. Куліша, О. Лазаревського, В. Біднова, зокрема проблеми україно-польських стосунків, різноманітних аспектів політики польської влади в українських землях тощо. Охарактеризовано праці М. Костомарова, присвячені подіям, пов'язаних із загибеллю Речі Посполитої наприкінці XVIII ст., а також праці І. Франка про розвиток польського визвольного руху в XIX ст., про богомільський рух. Поціновано наукові здобутки багатьох інших дослідників.

Автором детально висвітлено видання праць бібліографічного та історіографічного характеру із славістики. В монографії також показана роль навчальних закладів, розташованих в Україні, в підготовці вчених, громадських релігійних діячів із південних слов'ян, серед яких були болгарський вчений-історик, міністр освіти М. Дрінов, сербські науковці А. Вукоманович, П. Сречкович, єромонах, згодом сербський митрополит Михайло (Йоанович).

Монографія ґрунтується на репрезентативній джерельній базі, окрім друкованих, дослідником опрацьовано різноманітні джерела із 15 архівосховищ та рукописних відділів 9 наукових бібліотек України, Польщі, Росії.

На нашу думку, у рецензованій праці варто було б зазначити причини цілковитої відсутності відомостей про вивчення історії Білорусії та лише епізодичного висвітлення досліджень з історії Росії. Бажано також вказати критерії визначення „український вчений” XIX – початку XX ст.

Загалом наукова праця С. Копилова заслуговує високої оцінки. Вона слугуватиме подальшому розвитку історичної славістики в Україні, займе важливе місце у викладанні історіографічних дисциплін у вищих навчальних закладах та питань історії культури у загальноосвітній школі.